

Cora Dekker, sociotherapeut en docent

'We moeten onze identiteit

FOTO S. JAP WAKES

'Als de groten der aarde geen oplossingen hebben, komen mensen uit armoede en conflictgebieden hier naartoe en hoe pak je dat nu aan als ze bij jou als hulpverlener langskomen?'

opnieuw formuleren'

Cora Dekker is sociotherapeut en docente aan de afdeling Social Work van Hogeschool Leiden. Ze reisde de afgelopen jaren meermalen naar Rwanda waar ze een *community based sociotherapy* programma ontwikkelde. **Jaska de Bree** interviewde Dekker over haar ervaringen en haar visie op hulpverlening in een multiculturele context. 'De sociale professional moet leren meer oog te hebben voor de historische en politieke context van migranten en vluchtelingen.'

Cora Dekker reisde tussen 2004 en 2006 meerdere malen naar Byumba, een van de meest getraumatiseerde en straatarme provincies van Rwanda. Dat deed ze een aantal keren samen met Annemiek Richters, hoogleraar cultuur, gezondheid en ziekte in het Universitair Medisch Centrum Leiden en Susan van Brakel, derdejaars studente SPH. Doel van het bezoek: ontdekken of kennis en inzicht in noden van mensen met een oorlogstrauma in de oorspronkelijke omgeving, de beoordeling en behandeling van psychopathologie aan vluchtelingen hier ten goede kan komen.

Het was verrassend dat het door Dekker ontwikkelde *community based sociotherapy* programma een goede aanvulling bleek op de door de Rwandese regering georganiseerde community based rechtspraak: *gacaca's*. Dat zijn traditionele bijeenkomsten met het oorspronkelijk doel om ruzies in de gemeenschap en familieproblemen te bespreken. Een paar jaar geleden zijn ze opnieuw ingezet voor de publieke verwerking van de genocide. Bij die verwerking gaat het om het verleden: waarheidsbevinding/benoeming, om het heden: berechting en verzoening en om de toekomst: behulpzaam zijn in het herstel van een *community* infrastructuur.

De aanvaarding van het proces van *gacaca* gaat niet zonder slag of stoot; door de onopgeloste politieke situatie, door de onderschatting van de

mate waarin mensen nog dagelijks worstelen met de traumatische gevolgen van de genocide, ook in relatie tot anderen, en door het ontbreken van begeleiding van mensen die tengevolge van de *gacaca's* nieuwe trauma's kunnen oplopen.

Welkome aanvulling

Voor de autoriteiten in Byumba is het door Dekker ontwikkelde sociotherapieconcept daarom een welkome en noodzakelijke aanvulling op het overwegend juridische proces van de *gacaca*. Daarbinnen mag alleen gesproken worden over de misdaden van de genocide in 1994. Het onbeschrijflijke geweld en het compleet uiteenvallen van de gemeenschap gedurende de vierjarige oorlog en de honderd dagen genocide is intensief traumatisch geweest en nog steeds ondraaglijk voor velen. Na de oorlog en genocide kwamen veel vluchtelingen terug. 120.000 vermoedelijke daders werden aangegeven en gevangen gezet. Overige daders en slachtoffers moesten weer samen verder leven. Het *community based sociotherapy* project is voor kwetsbare groepen mensen in de gemeenschap; voornamelijk voor vrouwen en ex-gevangenen. De doelstelling van het project is versterking van gevoelens van waardigheid, veiligheid en vertrouwen. Sociotherapeuten gebruiken gewone, dagelijkse gebeurtenissen in groepen methodisch om sociaal en persoonlijk contact te versterken. Ze moedigen

>>>

- »» deelnemers aan te participeren en verantwoordelijkheid te nemen. Via dagelijks terugkerende taken, gesprekken, spelletjes en educatie wordt gewerkt aan herstel van waardigheid, veiligheid en vertrouwen. De principes die bij sociotherapie horen zijn interesse, democratie, gelijkheid, deelname, verantwoordelijkheid leren door te doen en een oriëntatie op het hier en nu.

Cora Dekker ervoer tijdens dit project eens te meer dat inzicht in de wezenlijke verschillen tussen verwantschappelijke en burgerschappelijke samenleving (zie kader na interview) én historisch en politiek bewustzijn bij de sociotherapeuten, noodzakelijk zijn voor een effectieve hulpverlening aan getraumatiseerde asielzoekers. En dat dit inzicht en dit bewustzijn derhalve een grote rol spelen in het aankweken van culturele competentie bij de sociale professional. (Meer informatie hierover is te vinden op www.hoop-voor-rwanda.com.)

Gevluchte betrokkenen

Cora Dekker werkt als sociotherapeut bij Equator in Amsterdam, het behandelprogramma voor getraumatiseerde vluchtelingen van Psychiatrie AMC/De Meren in Amsterdam. Zelf spreekt ze liever over ‘gevluchte betrokkenen bij oorlogsconflicten’. Dekker: ‘Daarmee geef je mensen de ruimte om zelf te zeggen hoe ze bij die oorlog betrokken waren; als held, als rebel, als burger-slachtoffer of als dader. Daarmee erken je hun identiteit en zie je hen niet alleen als getraumatiseerde vluchteling. Mensen die in de ogen van anderen daders zijn, zijn ook vaak ernstig getraumatiseerd. Slachtoffers worden daders en daders worden slachtoffers. Neem de kindsoldaten uit West-Afrika. Ze werden weggehaald, volgestopt met allerlei drugs en moesten vreselijke dingen doen met hun naasten.’

‘Net als in de Rwandese gacaca’s zitten bij Equator daders en slachtoffers bij elkaar. Alleen bij Equator weten ze dat niet van elkaar. Dekker: ‘Ook de sociotherapeuten weten dat niet van tevoren. Er is een intake, en soms is er een flauw vermoeden, maar mensen zeggen natuurlijk niet dat ze daders zijn.’

Dekker: ‘In 1990 is door Loes van Willigen (arts en specialist op het terrein van gezondheidszorg en mensenrechten, red.) een onderzoek gedaan waarin ze ontdekte dat bij de meeste mensen

die een ramp meemaken na drie, vier maanden de ernstige stress terugtreedt. Bij 10 tot 12 procent gebeurt dat niet. Bij de een is dat ernstiger dan bij de ander. Net als bij de tussen 1940 en 1945 getraumatiseerde mensen. Het gaat er niet om of je verdriet hebt of niet, maar of je kunt functioneren.’

‘Bij mensen in vluchtelingencentra of bij mensen met een status die een eigen huis hebben, kun je niet altijd aan het gedrag ontlenen of er sprake is van een post-traumatisch stressyndroom. Je kunt immers andere redenen hebben om je op een bepaalde manier te gedragen. Mensen die erg slecht functioneren, komen niet in een dagbehandeling, zoals bij ons. Bij ons komen mensen die nog durven reizen en naar huis kunnen gaan. Ze worden verwezen door artsen bij de centra of huisartsen. We gingen op Equator bij de verblijfsduur uit van zo’n zes maanden, in de praktijk blijkt dat toch vaker acht, negen, tien maanden te worden. Dat heeft met de problematiek te maken en soms met organisatorische kwesties. De sociotherapeutische principes, die we ook in het project van Byumba in Rwanda gebruiken zijn niet alleen hier goed inzetbaar, maar ook het politieke en historische bewustzijn. De noodzaak om je als hulpverlener ervan bewust te zijn dat er sprake is van een historische en politieke context. Die context moet je niet ontkennen. Dat reikt dus verder dan cultuur, bedoeld als: wat zijn de zeden en gewoontes, en het exotische deel: bijzonder eten, kleding etc. Cultuur is ook: een politiek en historisch gedachtegoed en taal.’

Taal en connotaties

Het werken met vluchtelingen begint al met taal, meent Dekker. ‘Als wij hier zeggen: steek maar van wal, dan bedoelen we, spreek maar. Impliciet zeggen we dat we uit een waterland komen waar je van wal steekt om te gaan varen. Iemand uit een ander land zegt weer heel wat anders en dat begrijpen wij dan niet. Ik verdraag mijn taal en let erop dat ik één begrip gebruik en niet drie verschillende; ik let erop welk begrip de ander begrijpt en dat leg ik verbaal en soms non-verbaal nog eens uit. De voertaal is Nederlands en binnen vier à vijf weken pikken ze dat op.’

‘In de RIAGG van Den Bosch hebben ze het TOPOI-model ontdekt (model voor interculturele communicatie, red). Het TOPOI-model is erop gericht dat je heel alert moet zijn op de connotatie van woorden die je gebruikt. Ik heb dat model helemaal verinnerlijkt. In Indonesië was ik in 2001 uitgenodigd voor traumadeskundigheidsbevordering en daar ontdekte ik dat veel woorden geen vertaalwoord hebben. Men vroeg mij wat ik onder trauma verstond, wat ik onder vertrouwen verstond, terwijl ik dacht: daar heb je

Rwanda-project

Op de site www.hoop-voor-rwanda.com waarop het Byumba-project wordt beschreven en up to date kan worden gevolgd is veel meer informatie over dit sociotherapeutische project te vinden.

Cora Dekker bij een foto die Kadir van Lohuizen heeft gemaakt in Rwanda.

me toch voor gevraagd... Ze vertelden me dat de westerse taal vol zit met concepten vanuit menswetenschappen. Hun taal had dergelijke concepten niet. Zij gebruikten vooral handelsconcepten. Hoe meer woorden een taal voor een begrip heeft, hoe rijker de taal. Goed kunnen luisteren betekent voor ons dat je in staat bent om de ander goed te volgen en te begrijpen. Het betekent voor westerse mensen niet dat je geen vuiltje in je oren hebt. In de uitleg bij het TOPOI-model wordt het volgende voorbeeld gebruikt: een huisarts zegt tegen een migrante dat haar kind naar het bijzonder onderwijs moet en die moeder meldt dat stralend aan de volgende hulpverlener, denkend: iedereen zei dat er iets aan de hand was met mijn kind, maar de dokter vindt mijn kind juist bijzonder, dus wat zeuren ze. Het begrip bijzonder wordt hier dus totaal anders uitgelegd.

Identiteiten vervagen

‘Door de enorme volksverhuizingen, wereldwijd, door al die vluchtelingen en migranten moeten identiteiten geherformuleerd worden, stelt Dekker. ‘Als inwoners van de grote steden voor 30 tot 40 procent niet meer van Nederlandse herkomst zijn, met welke autoriteit kunnen we dan nog zeggen dat wij de echte Nederlanders zijn? Ons zelfbeeld van tolerante mensen is veranderd en daarmee ons identiteitsgevoel. Je moet je dus, door de instroom van andere culturen – of concepten zo je wilt –, of je het leuk vindt of niet, gaan verdiepen in die hele context, én in die van jezelf. Daarom is die kernvraag belangrijk: leef je in een verwantschappelijke of burgerschappe-

lijke samenleving? Als je dat antwoord niet weet, dan betekent dit dat je tegen die ander maar wat roept en aan die ander wat vraagt wat je aan jezelf niet vraagt. Het feit dat de werelden van verschil in elkaar gaan lopen, dwingt ons om te kijken wie we zelf zijn en wie die ander is en wat we er samen van willen en moeten maken. Je moet in de hulpverlening begrip hebben voor dit acculturatieproces.’

‘Voor de hulpverlening aan vluchtelingen is de vraag over daders en slachtoffers niet aan de orde. Ik zie daarin een analogie met de autochtone hulpverlener versus de allochtone cliënt: autochtone hulpverleners hoeven zich niet schuldig te voelen omdat ze soms culturalistisch denken. Het verwantschap-burgerschap denkmodel maakt dat we beter kunnen begrijpen *waarom* we vinden wat we vinden over mensen met een heel verschillende culturele achtergrond. Waarom vind ik het eigen systeem beter dan dat van de ander? We moeten ons realiseren hoe onze identiteit, maar ook die van de ander, mede is gevormd door bepaalde historische en politieke gebeurtenissen, waardoor er twee verschillende soorten samenlevingen ontstonden: de burgerschappelijke en de verwantschappelijke, die door de grotere invloed en reikwijdte van de media en door de grote volksverhuizingen van de laatste decennia, steeds meer in elkaar overlopen. Er zijn binnen dat concept zaken aan te wijzen waarom ieders identiteit, zowel in de westerse als de niet-westerse wereld, door elkaar wordt geschud en er gevoelens van onveiligheid en onzekerheid ontstaan. Het is niet vruchtbaar te denken in termen van daders: de witte autochtone bevolking, en slachtoffers: de

>>>

»» allochtone bevolking, zoals in de jaren negentig – toen de minder leuke kanten van de multiculturele samenleving naar boven kwamen – veelvuldig werd gesuggereerd. De sociaal-zwakkere autochtone bevolking voelde zich door het afkalven van de sociale zekerheid enerzijds en verkleuring van hun wijken anderzijds, steeds meer bedreigd in haar bestaan en identiteit. Dat werd destijds door vele, vaak linkse, politici geduid als racisme. Het was het tijdsgewricht waarin veel fabrieken sloten, waardoor die migranten ook werkeloos werden, zonder enig perspectief en bovendien niet zoals verwacht, teruggingen naar hun oorspronkelijke land.’

Kapstok

‘Tegelijkertijd ging de ontkerkelijking verder en werd onze samenleving steeds dynamischer’, vervolgt Dekker in haar sociaal-historische uiteenzetting. ‘Posities van politieke partijen veranderden, verzwakten. Iedereen was bezig een nieuwe identiteit te zoeken, onder andere ten gevolge van gebeurtenissen elders, zoals de val van het communisme, het steeds meer bekend worden van allerlei misstanden ten gevolge van de communistische praktijken in de voormalige Sovjet-Unie

FOTO UIT PERSONLIJKE COLLECTIE CORA DEKKER

Cora Dekker tijdens haar werk in Rwanda.

en Oost-Europa. De gevolgen daarvan liepen door het hele socialistische denken, in heel Europa heen. Werkers bij de sociale dienst, het onderwijs, de politie en in de hulpverlening werden aan hun lot over gelaten en moesten zelf maar zien hoe om te gaan met de grote problemen, veroorzaakt doordat werelden van verschil, verwantschap en burgerschap, bij elkaar gingen wonen en botsten in een wereld die steeds meer op drift raakte.

‘Met die kapstok van verwantschappelijke en burgerschappelijke samenlevingen en een beter historisch en politiek besef kan iedereen uit de

ADVERTENTIE

NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW

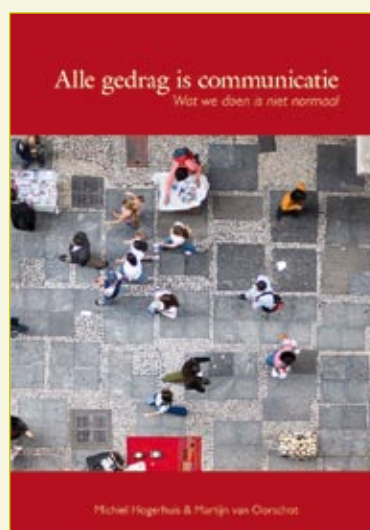
Alle gedrag is communicatie

Wat we doen is niet normaal

Michiel Hogerhuis en Martijn van Oorschot

Alle gedrag is communicatie is geschreven voor iedereen die meer wil weten over hoe hij communiceert en wat hij of zij er nog voor invloed op kan hebben. De doorgewinterde communicatiedeskundige vindt hier een herwaardering van de fundamenteën waar de meeste communicatietheorieën van vandaag de dag (valselijk) op zijn gebaseerd.

Voor de eerste keer worden in één boek de drie grote revoluties in het denken over communicatie samengebracht. Ze worden met voorbeelden en toepassingen gelardeerd.

ISBN 978 90 6665 800 4
192 pagina's
€ 19,90

Uitgaven van Uitgeverij SWP zijn verkrijgbaar in de boekhandel

Voor meer informatie:

Uitgeverij SWP / Postbus 257 / 1000 AG Amsterdam / T 020 330 72 00 / F 020 330 80 40 / www.swpbook.com

voeten, niemand hoeft zich schuldig of slechter of beter te voelen, en daarmee krijg je mensen ook aan de praat. Het geeft geen waardeoordeel. Dat geldt zowel voor de autochtone als allochtone Nederlander. Als kind van een burgerschappelijke samenleving kan ik met iemand uit een verwantschappelijke samenleving in discussie gaan over de voor- en nadelen van beide samenlevingen. Veel landen namen na de dekolonisatie onze bestuursystemen over, maar dat veronderstelt ook een houding van: zonder aanzien des persoons. Wij hebben hier onafhankelijke kranten, radio en televisie, die mede democratische principes ondersteunen, mogelijk maken. En dat hebben ze bijvoorbeeld in Zimbabwe niet. De verwantschappelijke samenlevingen vertonen barsten en mede daarom komen veel mensen deze kant op. Velen van hen komen dan in contact met het concept van een burgerschappelijke samenleving. En dat veroorzaakt zowel voor hen als voor de ontvangende samenleving regelmatig problemen.'

Geen kunstje

Het sociotherapeutische project in Rwanda lukt omdat dit denkmodel wordt meegenomen, stelt Dekker. 'Het is echter geen kunstje wat je even kunt leren. Het is een set van zaken. Die zijn wel over te dragen, maar dan moet je als opleiding in je methodiek duidelijker een *commitment* brengen. Geprobeerd moet worden om de grote lijnen te pakken te krijgen; de historische en filosofische concepten van denken waarmee eigen opvattingen bevestigd en verdiept kunnen worden. Introductie van dit denkmodel is natuurlijk niet eenvoudig. In het sociaal agogisch onderwijs zou veel meer aandacht moeten zijn voor de historische en politieke context van cultuurgerelateerde problemen. Op de Hogeschool Leiden, afdeling Social Work, is ruimte gecreëerd om er handen en voeten aan te geven en er worden goede pogingen gedaan om dit concept in het curriculum in te passen. Met sommige collega's werk ik zaken concreter uit. Zo hebben we een module ontwikkeld om het multiculturele verhaal ook in die grotere context te plaatsen. We vragen studenten na te denken over wat voor grote veranderingen er hebben plaatsgevonden de afgelopen decennia en of ze gebeurtenissen kunnen

Jaska de Bree is freelance adviseur in het SPH-werkveld, docent SPH aan de Haagse Hogeschool en auteur van de serie *Competent Sociaal Pedagogisch Hulpverleners*.

Verwantschappelijke en burgerschappelijke samenlevingen

Cora Dekker gebruikt in het interview de begrippen verwantschappelijke en burgerschappelijke samenlevingen. Hieronder licht ze de begrippen nog eens toe. 'In een verwantschappelijke samenleving komt het beslissen niet van jezelf. Je bent als het ware een loot aan de stam. Je krijgt een set van antwoorden over je plaats en je positie in die samenleving. Je hebt bijvoorbeeld je vader en moeder te respecteren en te gehoorzamen. Het is een samenleving die niet gedomineerd wordt door anonimiteit, maar door bekendheid met familie- en groepswaarden. De verwantschappelijke samenleving maakt dat je elkaar helpt en steunt. Dat geeft sociale zekerheid.

'Voor de burgerschappelijke samenleving is dat model te krap. Het past niet bij een moderne samenleving met ander productieprocessen en de eis om voor werk desnoods te verhuizen en zelfs bij onze verwanten en vrienden weg te gaan. Om toch sociale zekerheid te hebben, stelde deze samenlevingsvorm geen *chief* aan, die alleen voor zijn groep zorgt, maar een burgemeester, die er voor iedereen is. Een burgerschappelijke samenleving heeft vanuit de grondwet ieders rechten en plichten aan wetten en regels gebonden, waardoor iedereen in principe gelijk is aan elkaar. De burgerschappelijke samenleving levert je een set aan vragen.

Wat wij eigenlijk vragen van migranten en vluchtelingen is dat zij participeren en integreren in onze burgerschappelijke samenleving. Logisch, want dat is de dominante samenlevingsvorm. Maar dat is in het sociale verkeer wel ingewikkeld, want bij het verwantschappelijke concept gaat het er niet alleen om bij welke groep je hoort. De groepssystemen met vaste posities en erbij horende verantwoordelijkheden van families zijn verinnerlijkt. Als migranten en vluchtelingen met een op verwantschap georiënteerde vorm van samenleven aankomen in een burgerschappelijke samenleving, waarbinnen individualisme, zelf beslissingen nemen, vakbekwaamheid en gelijkheid telt, ontmoeten zowel de allochtone als autochtone mensen onbekende en dus onbegrepen problemen. Dat geeft spanningen.'

selecteren die doorslaggevende gevolgen hadden voor de hulpverlening. We ontwierpen de module *Social Work in Europese context* over filosofische en historische denkconcepten, gericht op Europa. Daarbinnen doceer ik de politieke impact op het sociaal handelen. Als de groten der aarde geen oplossingen hebben, komen mensen uit armoede en conflictgebieden hier naartoe en hoe pak je dat nu aan als ze bij jou als hulpverlener langskomen? De studenten krijgen de opdracht om een grensoverschrijdend probleem in drie Europese landen te onderzoeken en die zaken, met de historische en politieke context, erin te verwerken. Daarmee leer je sociale professionals eens wat meer boeken te lezen, holistischer te kijken en te denken en daardoor multiculturele zaken breder te zien.'